Aihepiiri on Heikkiselle – kotieläinten ja monimuotoisen luonnon ympäröimänä varttuneelle maalaispojalle – läheinen, ja paikoin hän maustaa tekstiä omilla muistoillaan.

Kirja alkaa katsauksella muinaisiin kulttuureihin, joissa eläimiä saatettiin kunnioittaa yliluonnollisina olentoina. Sellainen oli esimerkiksi skarabee eli pillerinpyörittäjä faaraoiden Egyptissä. Tämä kovakuoriainen pyörittää lannasta pillerimäisen pallon, munii siihen ja hautaa sen maahan. Munista kuoriutuneet toukat käyttävät pallon ravinnokseen, läpikäyvät muodonmuutoksen ja kömpivät maasta täysin kehittyneinä. Näin pillerinpyörittäjästä on tullut pyhä kuolemattomuuden ja jälleensyntymän symboli.

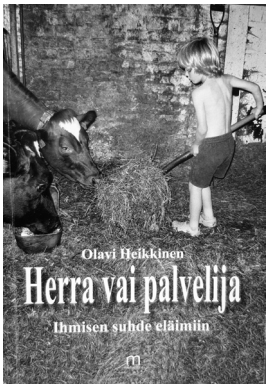

Seuraavissa luvuissa palataan reaalimaailmaan ja käsitellään ”eläimiä ihmisten asialla”, kuten tarkka-aistisia koiria muun muassa huumeiden ja räjähteiden etsinnässä tai villieläimiä luonnonkatastrofien ennakoijina. Ihminen on aina saalistanut eläimiä ruuakseen ja samalla hävittänyt maapallolta monia lajeja. Heikkinen kuvaa sekä esihistoriallisia sukupuuttoja (esimerkiksi mammutti) että seitsemää historiallista sukupuuttoa. Yksi viime aikoina iäksi kadonneista lajeista on muuttokyyhky, josta Amerikassa nähtiin vielä 1800-luvulla miljardin yksilön parvia.

Väestön kasvaessa ja pyyntikulttuurin hiipuessa eläinten kasvatus lihan tuottajiksi on lisääntynyt monin paikoin teolliseen mittaan. Suurnavetat, jättisikalat ja täyteen ahdetut kanalat aiheuttavat sekä eettisiä että ekologisia ongelmia. Ongelmat on tiedostettu, mutta muutos on hidasta. Jotkut ratkaisuyritykset hipovat mielikuvituksen rajoja. Perinteistä lihaa on esimerkiksi yritetty korvata eläinten kantasoluista laboratoriossa kasvatetulla keinolihalla. Vuonna 2013 onnistuttiin tällä tavoin valmistamaan ensimmäinen pihvi. Sen hinnaksi tuli 250 000 euroa.

Kirjan loppuosassa Heikkinen pohtii muun muassa luonnonsuojelun ja eläintarhojen merkitystä lajikadon ja sukupuuttojen hillitsemisessä sekä alkuperäislajien ja vieraslajien välistä hankalaa rajanvetoa. Alkuperäislajeina pidetään eläimiä, jotka ovat levinneet tietylle alueelle ilman ihmisen myötävaikutusta, vieraslajien leviämiseen ihminen on myötävaikuttanut. Esimerkiksi villisiasta on tulossa Suomeen uusi alkuperäislaji. Kysymykseen tulisiko alkuperäislajeja aina suojella ja vieraslajeja torjua ei ole helppoa vastausta.

Herra vai palvelija? Tässä muodossa kysymys nousee esille oikeastaan vasta kirjan viimeisessä luvussa Tieto ja usko. Heikkisen teksti ei ole uskonnollista eikä saarnaavaa, mutta mielestäni on hyvä tuoda esille teologinenkin näkökulma. Uskonnolla on ollut suuri vaikutus ihmisten asenteisiin. Kristinuskon sanoma, että ihminen on luomakunnan herra, antaa ihmiselle oikeuden käyttää eläimiä tarpeidensa tyydyttämiseen haluamallaan tavalla, omantunnon kolkuttamatta. Heikkinen havaitsee orastavan muutoksen uskonoppineiden asenteissa. Hän nostaa esille englantilaisen anglikaanipapin ja eläineetikon Andrew Lindzeyn, joka on löytänyt Raamatusta teologiset perustelut myös muiden olentojen kuin ihmisen herruudelle. Ihminen ei ole vain yksi laji muiden joukossa, kuten Darwin opettaa, vaan Jumalan kuvana kaikkien luotujen – siis myös eläinten – palvelija. Tuotantoeläimiä tulisi siis kohdella hyvin eikä niin kuin suursikaloissa. Lindzey uskoo, että lihansyönti on saanut alkunsa syntiinlankeemuksesta ja kehottaa suosimaan kasvissyöntiä. Hän päästäisi eläimetkin taivaaseen.

Yleistajuisena teoksena *Herra vai palvelija* on kirjoitettu laajaa lukijakuntaa silmällä pitäen. Tekijä itse on kuvannut sitä hillityksi huudokseen luonnon puolesta ja toivoo sen herättävän ”vastuuntuntoa ympäristöstämme ja koko planeetastamme”. Siinä se voi hyvinkin onnistua.

KERKKO HAKULINEN

Valtion käsikirja tutkijalle

MOISIO, SAMI; KOCH, NATALIE; JONAS, ANDREW E.G.; LIZOTTE, CHRISTOPHER & LUUKKONEN, JUHO (2020; toim.) *Handbook on the Changing Geographies of the State. New Spaces of Geopolitics*, 512 s. Edward Elgar, Cheltenham & Northampton.

Ajatus valtion poiskuihtumisesta on yhtä vanha kuin yhteiskuntatiedekin. Valtio on kuitenkin kerta toisensa jälkeen osoittanut huhut poismenemisestään ennenaikaiseksi selviten niin vallankumouksista kuin globalisaatioteeseistä elinvoimaisena instanssina. Koronakriisissä kysymys valtion mahdollisuuksista torjua pandemiaa on koettu uudelleen merkityksellisellä tavalla. Ilmasto- ja monimuotoisuuskriisien edetessä myös ajatus valtion mahdollisuuksista toteuttaa ekokriisiä torjuvia ja siihen varautuvia projekteja on saanut kasvavaa jalansijaa sekä akateemisessa keskustelussa että politiikassa.

Kysymys valtion luonteesta on kuitenkin teoreettisesti ja tutkimuksellisesti ongelmallinen. Alati polttavammaksi käyvien kysymysten äärellä onkin tärkeää, että yhteiskuntatieteellinen tutkimus pystyy tarjoamaan hedelmällisiä jäsennyksiä siitä, mistä valtiollisessa vallassa, valtiollisessa politiikassa ja valtioiden kansainvälistymisessä ja alueellistumisessa on kysymys. Käsikirja *Changing Geographies of the State* pureutuu näihin teemoihin useasta näkökulmasta. Teoksessa kootaan yhteen uuden maantieteellisen valtiotutkimuksen suunta-

uksia. Se koostuu kokonaisuudessaan neljästäkymmenestä kahdesta luvusta, jotka on kategorisoitu temaattisten kokonaisuuksien alle. Ensimmäinen avaa teoksen teoreettisia lähtökohtia, toinen nationalismia ja identiteettiä, kolmas valtion maantieteellistä poliittista taloutta, neljäs valtiota, energiaa ja ympäristöä, viides turvallisuutta, kuudes alueellisuutta ja kaupunkikehitystä sekä seitsemäs aluesuunnittelua.

Teoksessa käytetyt teoreettiset lähestymistavat valtioon erotellaan johdannossa seuraavalla tavalla: valtio ymmärretään yhtäältä yhteiskuntasuhteena, toisaalta käytäntöjen luomana efektinä, kolmanneksi sosiaalisena konstruktiona ja neljänneksi uusliberalisaation alaisena sosiaalisena organisaationa. Näiden teoreettisten lähestymistapojen avulla otetaan etäisyyttä toisaalta sellaiseen ajatteluun, missä valtio esineellistetään tutkimuksen itsestään selväksi lähtökohdaksi, toisaalta sellaiseen, missä globaali taso oletetaan ensisijaiseksi paikallisia muutoksia selittäväksi tasoksi.

Ajatus valtiosta yhteiskuntasuhteena perustuu historiallisen materialismin puitteissa kehitettyyn valtioteoreettiseen kehittelyyn, missä valtio suhteutetaan nähden luokkasuhteisiin ja pääoman kasautumisen tarpeisiin. Tässä keskiöön nousevat Nicos Poulantzasin, Bob Jessopin ja regulaatioteorian hahmotukset siitä, kuinka valtio muodostuu yhteiskunnallisten intressien kautta ja niitä välittävänä suhteellisen yhdenmukaisena kokonaisuutena, joka puitteistaa ja sääntelee pääoman kasautumista tilassa. Ajatus valtiosta efektinä perustuu taasen etenkin foucault'laiseen luentaan valtiosta mikrotasolla tapahtuvien molekulaaristen yhteiskunnallisten käytäntöjen muodostamana efektinä, joita ohjaa valtiollisen vallan keskittävä imaginaari. Tässä esimerkiksi byrokraattiset käytännöt tuottavat valtiota. Valtio sosiaalisesti konstruoituna viittaa etenkin valtiollisten identiteettien ja nationalistisen maantieteen dekonstruktioon. Tässä ajatukset banaalista nationalismista ja feministinen kritiikki muun muassa maskulinistista turvallisuuskäsitystä ja nationalismia kohtaan ovat keskiössä. Valtion uusliberalisaatio ja valtion skaalojen uudelleenmäärittely liittyy taas keskusteluun niin sanottujen fordististen valtiomallien purkamisesta ja uudelleenrakentamisesta yhä vahvemmin kasvu- ja markkinaorientoituneiksi. Tämän kautta lähestytään myös sitä, miten valtion toimintoja siirretään kansainvälisille instituutioille ja alueellisille valtakeskittymille.

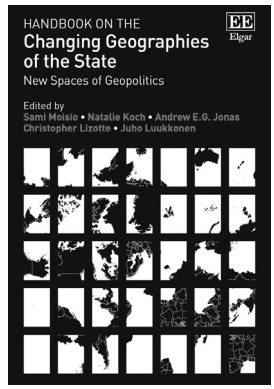

Kirjassa näitä lähestymistapoja käytetään ennemmin toisiaan tukevina kuin ulossulkevina. Tällaisen eronteon purkaminen palvelee valtiota koskevan kulttuurintutkimuksen projektin pidempiaikaisia pyrkimyksiä: esimerkiksi Stuart Hall pyrki thatcherismi-analyysissään ymmärtämään sitä, kuinka sodanjälkeisen brittiläisen sosiaalidemokratian kriisi onnistuttiin artikuloimaan kulttuurisesti uusliberaalin projektin tarpeisiin. Kulttuurintutkimuksellisissa thatcherismin ja uusliberalismin analyyseissa valtion rooli kasautumisen edistäjänä jäsennettiin yhteen valtion uudelleenmäärittelyn kanssa, missä muun muassa kansallista identiteettiä ja turvallisuutta korostavat diskurssit artikuloivat tyytymättömyyttä kriisiytyneeseen sotienjälkeiseen regiimiin. Valtion ymmärtäminen molekulaaristen mikrovallan tilanteiden efektinä auttaa kiinnittämään huomiota valtion banaaliin ja käytännölliseen toimintaan, mutta kuten Jessop on Poulantzasia ja Foucault'a käsittelevissä teksteissään tuonut esille, ei mikrovaltanäkökulma itsessään onnistu selittämään niitä välityksiä ja rakenteellisia ehtoja, joiden myötä valtio ajautuu palvelemaan kasautumisen edellytyksiä. Tässä historiallisen materialismin käsitteistö tukee ymmärrystä valtiosta efektinä. Teoksessa esitetään myös, että konstruktivistinen valtioteoria on turhan usein jäänyt kontingenssia korostavan dekonstruktion tasolle, mikä herättää kysymyksen siitä, miksi valtio ylipäänsä säilyttää pysyvyytensä instituutiona. Täten lähestymistavat ymmärretäänkin enemmän toisiaan täydentäviksi kuin poissulkeviksi.

Teoksen luvut ovat pääasiassa valtiota eri tavoilla käsitteleviä tapaustutkimuksia. Teoksen ansioksi voi laskea moninaiset tarkastelun kohteet: eri luvuissa tarkastellaan Yhdysvaltojen ja Länsi-Euroopan lisäksi muun muassa Kiinan ja Namibian kaivannaisteollisuuden kehitystä elämän ja kuoleman oikeutta rakentavan nekropolitiikan harjoittamisena, Venäjän arktisen alueen maakaasuekstraktioon perustuvaa aluepolitiikkaa, sekularismin ja uskonnon hankalaa yhteensovittamista Libanonissa sekä Etelä-Amerikan valtiollista sisäisen turvallisuuden politiikkaa. Nämä luvut konkretisoivat käsikirjamaista teosta. Ne eivät ainoastaan kuvita laajempaa argumenttia, vaan avaavat spesifejä alueellisen ja valtiollisen kehityksen tapauksia.

Teoksessa nostetaan esille myös aiemmin marginaaliin jääneitä näkökulmia valtioon. Tällainen on esimerkiksi asuttajakolonialismin teoria, jossa alkuperäiskansojen vaihtoehtoisten suvereniteetin muotoja kontrastoidaan kriittisesti nähden niitä alistavaan valtiolliseen politiikkaan. Hanna Ylöstalo tuo esille feministisen politiikan ja tiedon ristiriitaista suhdetta hyvinvointivaltiopolitiikkaan ja uusliberalisoituvaan valtioon. Muun muassa tässä luvussa teos lähestyy sosiologista ja sosiaalipoliittista valtiotutkimusta, joiden näkökulmien yhdistäminen maantieteelliseen valtiotutkimukseen olisi nähdäkseni yhteiskuntatieteessä laajemminkin hyväksi kokonaisvaltaisemman valtioymmärryksen kannalta. Valtioteoriaa käyttävän sosiologian tutkijan näkökulmasta onkin elähdyttävää lukea, miten paljon historiallista materialismia ja kulttuurintutkimusta yhdistelevää valtioteoreettista keskustelua käydään maantieteen alalla. Muulla yhteiskuntatutkimuksella olisikin varaa ottaa maantieteen uusista kehityssuunnista mallia, mitä tulee valtion käsitteellistämiseen, koska aliteoretisoidulla valtiolla on tapana kummitella tutkimuksessa esineellistyneenä itsestäänselvyytenä.

Lähestymiskulmien moninaisuus voidaan nähdä myös kirjan heikkoutena, koska ajoittain se johtaa esitystavan fragmentaarisuuteen. Temaattinen lähestymistapa tuo esille laajan tutkimuskentän eri vivahteineen, mutta palvelee heikommin esiteltyjen teoreettisten lähestymistapojen kehittelyä. On myös hieman epäselvää, kuinka lu-

kujen aiheet ovat valikoituneet teoksen osiksi. Tässä aiemmin esille nostamani monitieteellisyys osoittautuu myös ongelmalliseksi nimenomaan maantieteellisen fokuksen kannalta, koska valtiotutkimuksen eritteleminen muista yhteiskuntatieteellisistä lähestymistavoista maantieteen kentälle tuntuu ajoittain keinotekoiselta. Toisaalta alueellisuuden teemat sekä kriittinen lähestymistapa valtioon yhdistävät kirjan lukuja tavalla, joka sitoo lukukokemusta yhteen.

Kaikkinensa teos antaa laajan katsauksen valtiota teoretisoivaan maantieteelliseen tutkimukseen. Se avaa näkymän laajaan kirjallisuuteen, jonka kautta valtiollisen vallan, sen instituutiot ja kansallisuuden kaltaiset ilmiöt voidaan asettaa niiden historialliseen kontekstiin muuttuvina ja kulttuurisissa käytännöissä rakentuvina ilmiöinä. Nämä valtion rakentumista ja muutosta käytäntöjen kautta tarkastelevat näkökulmat antavat tärkeitä näkökulmia yhteiskuntatutkimukseen myös maantieteen oppiainerajojen ulkopuolella.

PETRO LEINONEN
Tampereen yliopisto